

megacélozza kardunk életét. Van, aki azt mondja, hogy a történelem minden háborúja vallásháború. Azt hiszem, hogy még az ateisták háborúja is vallásháború. Le akarják igazni a szerencsétlen vallásosokat, akik azt képzelik, hogy van Isten és van kinyilatkoztatás. Az ateista pedig tudja, hogy a világot nem Isten hozta létre? Dehogy is tudja. Honnan tudhatná? Csak hiheti szegény, míg a többi szegény is csak hiheti azt, amit nagy bizonyossággal vall - a maga hite alapján.

Kell-e igazolnom, hogy az, amiben csak hihetek, a legnagyobb veszedelmet jelenti az emberiség, mindnyájunk számára. A szent háborúk szent harcosait, ha elesnének a szent célért vívott harcokban, angyalok repítik a mennybe vagy a hurik ölébe - kit-kit a maga hite szerint. Tehát bátran fogják gyilkolni és tömeggyilkolni embertársaikat, mert nincs veszteni valójuk: hamarabb jutnak el az ember végső üdvébe. Allah, Allah kiáltással rohantak őseinkre, a kutyahitű gyaurokra, három századon keresztül a mohamedán törökök, mi pedig Jézus, Jézus kiáltással mártottuk kardunk élit a pogányba.

A kérdés csak az, hogyan vagyok akkor én, a katolikus pap, keresztény? Sehogyan. Jézusi vagyok, nem keresztény. Keresztény csak akkor leszek, ha a keresztények hajlandók lesznek jézusivá lenni. Hogyan vagyok katolikus? Úgy, hogy vallom a katolikus hitletéteményt. Mért vallom? Csak azért, mert nem lehetek ateista. Az istenhívő emberek táborába akarok tartozni. Jézus is az istenhívő emberek táborába tartozott. Mégpedig azoknak abba a csoportjába, amelyikbe beleszületett. Nemzetileg is zsidó volt, vallásilag is az volt. Maradt is zsidó. Akkor is, ha kiközösítették. Én is maradok abban a vallásban, amelyben születtem. S ha egy budaörsi testvéremet megbotránkoztatja, hogy nem mondom szóról szóra a mise szöveget, hogy lelkem szárnyalása szerint alakítom azt, akkor kevésbé szárnyaltatom a lelkem misemondás közben az ő kedvéért, hogy meg ne botránkoztassam őt. Jézus sem cserélt vallást. Olyan nagyszerűnk találta azt a vallást, melynek főpapa keresztre parancsolta őt? Nem

találta olyan nagyszerűnek, de jól tudta, hogy hiába választ más vallást, abban is keresztre feszítik. Még ha beállt volna ateistának, az sem segített volna rajta. Ott is keresztre feszítették volna. Pontosán ugyanezért maradok magam is katolikus. Nincs hova menjek. Nincs, ahol jó fiú lennék. Nincs, ahol kellenék: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely. Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned és meghalnod kell.” Jézus és a jézusiak számára ez úgy pontosítandó, hogy egy rövid ideig élned, aztán sürgősen meghalnod kell. A magam esetében el kell gondolkodnom, hogy mennyire vagyok én jézusi? Miért? Hát csak azért, mert már 89. évemet taposom, s még mindig nem tudtam meghalni. Azzal vigasztalom magamat, hogy nem vagyunk egyformák. Hogy a jézusi fajtából is van gyengébb eresztés.

Ezenfelül még gondolhatok valami mást is. Azt, hogy nem 89. évünkben születünk meg, hanem hamarabb. Fiatalságunk következtében annyira el tud bővülni minket az a valami, amit igazságnak láttunk meg, hogy megyünk vakon előre, mondjunk és teszünk is érte valamit, s egyszerre csak azt vesszük észre, hogy a Golgotán vagyunk. Nem lehetne okosabbaknak lennünk? Azt hiszem, hogy nem. Az a fiatalság bája, hogy bolondulni tud, s a még fiatalabbakat magával tudja ragadni a bolondulásba. Jézusnak nem volt módja megélni 90. esztendejét. 90 évesen is ugyanazt mondta volna, amit 30 évesen?

Mit mondott? Könyv nélkül mondta, kívülről, betéve azt, amit az elején én is próbáltam megfogalmazni, hogy nincs kiváltság, hogy oszd meg, amid van, hogy elég az egy dénár, de kapja mindenki, s a többit. S mondta és mondta, és akkor is mondta, ha világosan látta, hogy a Kaifás bizony főpap akar lenni és nem akar osztozni, s majd bolond lesz beérni az egy dénárral, s hogy az olyan kötnivaló bolondot, mint Jézust meg kell kötni és a Golgotára kell juttatni, és ki kell áltani róla a bizonyítványt, hogy Isten és a haza ellensége.

Jézusnak azért nem volt szüksége könyvre és írásra, mert csak azt mondta, amit Isten beprogramozott az emberbe, hogy jónak kell lenni, és szeretni kell a másikat úgy, ahogy magunkat szeretjük és hogy természetes, hogy az Isten szentsége nem engedni meg, hogy valaki kiváltságos legyen. S mondta ezt annak ellenére, hogy nagyon is tisztában volt azzal, hogy ez a programozás annak az embernek szól, akit olyan szabaddá tett, mint önmagát, minek következtében ez a beprogramozás csak felhívás, csak kínálat, csak ajánlat, és mindegyikünk mondhatja Istennek, hogy egy nagy fenét, én nem leszek balek.

DŐRY ISTVÁN

HOZZÁSZÓLÁS

A Közös nevező (Bulányi György) c. okfejtéshez szeretnék szaktudományos magyarázatot fűzni, annak is az Értelmünkkel megragadható? fejezetéhez. Azon belül is két mondathoz. A szóbanforgó két mondat: **„Állítom, hogy minden teremtmény tudja, hogy mit kell tennie, a giliszta is, meg a katicabogár is, meg a macska is. Lehetetlen, hogy az ember ne tudná, mit kell tennie.”**

„Mit kell tennie?” – ez az etika alapkérdése. Tudni, mit kell tenni – ez az etika tudományos levezetésének igénye. „Lehetetlen” – nagyon is lehetséges, hogy az „okos” ember nem tud olyan önfeledten helyesen cselekedni, mint a többi állatok. Ez derül ki egyébként az idézett cikk további bekezdéseiből is. Tehát furcsa, de lehetséges, érthetetlen, de mégis jogos kérdés, miért van ez így (és mi rá az orvosság?)

Az első mondat helyesen: a giliszta, a katicabogár, a macska, tudja, nem tudja, de teszi, amit tesz – és az valószínűleg helyes is, minimálisan abban az értelemben, hogy évmilliókon, évtízmilliókon át léteznek az adott testtel, az adott körülmények között, a genetikailag kódolt viselkedésmintázattal, életképesen.

Tréfásan úgy szoktam megfogalmazni, hogy a katica, a csimpánz 4/5-re tudja, hogyan kell katicának, csimpánznak lenni. Az 5-öshöz még kellene néhány millió év (változatlan körülmények között). Vajon az ember miért nem tudja legalább 4-esre, hogyan kell embernek lennie?

Ehhez azt kell tisztázni, hogy az evolúció során van egy ilyen konvergencia, hogy az egyes fajok egyre jobban tudják a dolgukat – amíg hirtelen meg nem változnak a körülmények. Vajon az embernél nem telt el elég idő, vagy megváltoztak a körülmények, vagy az esze zavarja, vagy mi?

A helyzet az embernél még bonyolultabb, és ez elvezet az etika, a bűnbeesés, a szabadakarat klasszikus kérdéseihez. Az embernél ugyanis már nem csak egy, hanem két evolúciós folyamat érvényesül egyszerre, és ebben manapság valóban egyediek vagyunk a többi faj között. Az egyik evolúció a géneké: mi is örököltünk testet és ösztönös cselekvéseket. A másik evolúció nem a DNS-ben leírt információval öröklődik át, hanem szerzett, tanult, tanított, utánzott, áthagyományozott elméleti információval. Ez a második evolúció amikor elég hatékonyra vált, hogy több információt halmozzon fel mint a génevolúció, és ennek az előnye szokatlanul erősek lettek a játszma többi szereplőjéhez képest – akkor ez az evolúció katapultszerűen kilötte az embert az állatok köréből. Megnyertük a versenyt, túnyertük magunkat, legyőztük az élővilágot, magunkon kívül nincs ellenségünk az élők között.

De ettől még akár tudhatnánk is a nagy eszünkkel, hogyan kell emberként élni, tartósan, békésen, ellentmondásmentesen. Sajnos az a helyzet, hogy a második evolúció, kulturális evolúció bár sokkal gyorsabb, mint a gének fejlődése, de ugyanakkor nem telt még el elég idő, hogy ez a gyorsított evolúció a konvergens fázisába magától elfejlődött volna. Egy induló evolúciónak kezdetben mindenképpen divergensnek kell lennie, és idővel szelekciós kényszerek révén majd fog konvergálni a helyes emberi cselekvés eszményképéhez. Belátható, hogy ennek így is kell lennie a fejlődés bizonyos fázisában: ráébredünk, hogy már nem tudjuk 2/3-ra sem, hogyan kell csimpánzként vagy majomemberként élni, de még körös-körül rengeteg nézet kering, mi is lenne az igaz emberi cselekedet, és még nem kristályosodott ki az a magatartásmintázat, amivel lehet több millió, esetleg milliárd évet élni ez élőlények között.

Tudni kell, hogy a szelekciós kényszerek alapvetően rövidtávú kényszerek: hogy egy gondolat most fennmarad-e, az csak azon múlik, hogy a jelen körülmények között mennyire tetszetős, vonzó, emlékezetes, ragadós. (Tehát nem azon, hogy mennyire igaz, tartós, helyes, örök.) Ha valami hosszú távon megmarad, az csak úgy lehet, hogy rövid távon is megmaradt, és hosszabb idő után azt tapasztaljuk, hogy minden távon megmaradt. Ennyi idő még nem telt el, sorry.

Van azonban egy esélyünk, hogy a lehetetlent mégis lehetségesbe fordítsuk. Nem vagyunk alávetve a véletlenszerű mutációnak. Azt gondolunk, amit akarunk: Gondolhatunk újat; leellenőrizhetjük fejben, hogy ezzel a gondolattal lehet-e élni, lehet-e tartósan élni, lehet-e hosszabb távon, minden más gondolatnál tartósabban, fenntarthatóan élni. Akkor tehát AZT kell gondolnunk, amitől fennmaradunk (hogy ilyeneket gondolhassunk); amitől fennmarad a Természet, a környezet, a bolygó, ami nélkül nem élhetünk; amitől fennmaradnak a kevésbé okos élőlények is, különben túlnyerjük magunkat, és magunk is elpusztulunk; azt kell gondolnunk, ami bármilyen megpróbáltatások között is vigasztaló, túlélő -- és terjedékeny ma is, később is, és örökkön örökké.

Még akkor is marad a kérdés: jó, tudjuk, ...tudjuk, hogy jó..., de megteesszük-e? Erre azért van némi indíttatásunk, hogyha már ilyenekről gondolkozunk. Erre mutat jó példát a Természet a maga 3 milliárd éves múltjával, épp ezirányú fejlődésével, túlélésével tűzőzönökön át. De másrészt hiába is rugdalózunk az ösztöke ellen. Ha milliárd év múlva lesz bármi is, és lesz bárki, aki gondolkodik, akkor ezt fogja gondolni. Kerülök után vagy spontán módon, de ezt fogja gondolni. És ha nem, akkor is. Rajta hát!

J. KRISHNAMURTI

VÉGSŐ SZABADSÁG **GONDOLATADALÉK A „KÖZÖS NEVEZŐ”** **-HÖZ** **(FARKAS ISTVÁN)**

I. BEVEZETÉS

KOMMUNIKÁLNI VALAKIVEL még akkor is különösen nehéz dolog, ha nagyon jól ismerjük egymást. Lehet, hogy az általam használt szavak számodra teljesen mást jelentenek. A megértés csak akkor következhet be, ha egyazon időben és egyazon szinten találkozunk egymással. Ez pedig csakis akkor lehetséges, ha valódi vonzalom él két ember, a házastársak, a meghitt barátok között. Ez a valódi kommunikáció; az azonnali megértés akkor valósul meg, ha adott időben mindketten ugyanazon a szinten vagyunk.